

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Навчальний посібник

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Половіна А.О.,
Гбур З.В.,
Кошова С.П.,
Пархоменко-Куцевіл О.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

**Половіна А. О., Гбур З. В.,
Пархоменко-Куцевіл О. І., Кошова С. П.**

Кам'янець-Подільський
2021

УДК 351.773:[347.191.12:614.2

Схвалено Вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Протокол № 9 від 25 березня 2021 р.

Рецензенти:

Гаман Петро Ілліч,

доктор наук з державного управління, професор, начальник відділу заходів захисту науково-дослідного центру цивільного захисту ІДУНДЦЗ;

Копан Олексій Володимирович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення ІДУНДЦЗ;

Стрельченко Оксана Григорівна,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ.

Половіна А. О., Гбур З. В., Пархоменко-Куцевіл О. І., Кошова С. П.

Кримінальна відповідальність працівників закладу охорони здоров'я: сучасні тенденції. Навчальний посібник / С. П. Кошова, З. В. Гбур, О. І. Пархоменко-Куцевіл. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2021. – 104 с.

ISBN 978-617-8021-04-7

У навчальному посібнику проаналізовано основні аспекти кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я, механізми державного регулювання кримінальної відповідальності фахівців охорони здоров'я, значення та роль у контексті державного управління; розкрито сутність поняття «кримінальної відповідальності фахівців охорони здоров'я в системі державного управління», виокремлено основні види відповідальності; проаналізовано закордонний досвід притягнення до відповідальності лікарів та фахівців охорони здоров'я в державному управлінні.

Для фахівців-практиків сфери державного управління, охорони здоров'я, науковців, студентів, аспірантів, викладачів, усіх, хто цікавиться розвитком наукової думки.

УДК 351.773:[347.191.12:614.2

ISBN 978-617-8021-04-7

© Половіна А. О., Гбур З. В.,
Пархоменко-Куцевіл О. І.,
Кошова С. П. 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	5
-------------	---

РОЗДІЛ 1.

Суть та зміст поняття «відповідальність» і правовий статус працівників закладу охорони здоров'я	6
--	----------

1.1. Нормативно-правові засади статусу закладу охорони здоров'я та його керівника....	6
---	---

1.2. Правовий статус працівників закладів охорони здоров'я.....	17
---	----

1.3. Теоретико-методологічні засади формування поняття юридичної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я.....	27
--	----

РОЗДІЛ 2.

Кримінальна відповідальність працівників закладу охорони здоров'я	36
--	-----------

2.1. Поняття, суб'єкти та об'єкти кримінальної відповідальності в сфері охорони здоров'я.....	36
---	----

2.2. Кримінальні правопорушення працівників закладів охорони здоров'я та відповідальність за них	47
--	----

2.3. Кримінальні правопорушення службових осіб і керівника закладу охорони здоров'я та відповідальність за них.....	60
---	----

РОЗДІЛ 3.

Правові наслідки притягнення працівників закладів охорони здоров'я до кримінальної відповідальності	75
--	-----------

3.1. Правові наслідки притягнення працівників закладів охорони здоров'я до кримінальної відповідальності та погашення судимості....	75
3.2. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я	81
3.3. Загальні проблеми реалізації юридичної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я.....	90
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	95

ВСТУП

Проблеми надання якісних послуг, забезпечення відповідного обслуговування громадян є важливим аспектом розвитку системи публічного управління. Особливо це важливо у сфері охорони здоров'я. Адже в Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Таким чином, здоров'я кожного громадянина є важливим національним пріоритетом.

В умовах світової пандемії COVID-19 особливо відчувається потреба у якісних, надійних, ефективних медичних послугах.

Необхідно констатувати, що сучасна система охорони здоров'я в Україні є незадовільною, оскільки не забезпечує надання доступних та якісних медичних послуг, що негативно відбивається насамперед на незахищених, малозабезпечених верствах населення. Крім того, останнім часом спостерігаються такі негативні явища, як продаж в аптеках фальсифікованих, неякісних лікарських препаратів; байдужість та грубе ставлення медичного персоналу до пацієнтів, що іноді призводить до лікарського недбальства і халатності.

Тому питання щодо кримінальної відповідальності працівників закладу охорони здоров'я є важливим та актуальним.

У навчальному посібнику аналізуються питання сутності та змісту поняття «відповідальність» і правовий статус працівників закладу охорони здоров'я, основи застосування кримінальної відповідальності до працівників закладу охорони здоров'я, правові наслідки притягнення працівників закладу охорони здоров'я до кримінальної відповідальності.

РОЗДІЛ 1.

СУТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ "ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ" І ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

1.1. Нормативно-правові засади статусу закладу охорони здоров'я та його керівника

Статтею 49 Конституції України кожній людині гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Задекларувавши це право, держава взяла на себе обов'язок забезпечити охорону здоров'я державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. І саме держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування та сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості, є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Поняття закладу охорони здоров'я визначено у статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Так, відповідно до названої норми, заклад охорони здоров'я – це юридична особа будь-якої

форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють розвитку закладів охорони здоров'я усіх форм власності. Залежно від форми власності закладу охорони здоров'я утворюються та функціонують як державні, комунальні, приватні чи засновані на змішаній формі власності. [4]

Відповідно до статті 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», за організаційно-правовою формою заклади охорони здоров'я державної власності можуть утворюватися та функціонувати як казенні підприємства або державні установи, а комунальної власності – як комунальні некомерційні підприємства або комунальні установи. Заклади охорони здоров'я комунальної власності можуть утворюватися та функціонувати шляхом здійснення співробітництва територіальних громад у формах, передбачених законом, зокрема як спільне комунальне підприємство. Заклади охорони здоров'я приватної власності не обмежені у виборі організаційно-правової форми.

Заклади охорони здоров'я комунальної та державної форми власності, що діють в організаційно-правовій формі установи, можуть бути реорганізовані, зокрема шляхом перетворення, за рішенням власника або уповноваженого органу управління.

Переліки закладів охорони здоров'я; лікарських посад у закладах охорони здоров'я; провізорських посад у закладах охорони здоров'я; посад молодших спеціалістів із фармацевтичною освітою (фармацевтів) у закладах охорони здоров'я; посад професіоналів у галузі охорони

здоров'я у закладах охорони здоров'я; посад фахівців у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я затверджено у наказі Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 р. № 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я».

Заклад охорони здоров'я провадить свою діяльність на підставі статуту (положення), що затверджується власником закладу (уповноваженим ним органом).

Керівником закладу охорони здоров'я незалежно від форми власності може бути призначено лише особу, яка відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам, що встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Такі вимоги визначені у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників ВІПУСК 78 Охорона здоров'я, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2002 р. № 117.

Керівники державних та комунальних закладів охорони здоров'я призначаються на посаду уповноваженим виконавчим органом управління власника закладу охорони здоров'я на конкурсній основі шляхом укладання з ними контракту на строк від трьох до п'яти років. Порядок проведення конкурсу на зайняття посади керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я та порядок укладання контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я, а також типова форма такого контракту затверджуються Кабінетом Міністрів України. Треба зазначити, що частиною третьою статті 21 КЗпПУ визначено, що контракт є особливою формою трудового договору, в якому строк його дії, права,

обов'язки і відповідальність сторін (зокрема матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України.

На керівника покладаються обов'язки, визначені у контракті, типова форма якого затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я та типових форм контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я» від 21 серпня 2019 р. № 792.

У контракті передбачаються строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін (зокрема матеріальна), вимоги до збереження керівником закладу державного або комунального майна, підвищення ним кваліфікації або проходження перепідготовки протягом строку дії контракту, умови матеріального забезпечення й організації праці, умови розірвання контракту.

Контрактом можуть бути встановлені пільги, гарантії керівникові закладу на випадок розірвання контракту з незалежних від нього причин, а також соціально-побутові та інші умови, необхідні для виконання керівником своїх обов'язків. [6]

У типовій формі контракту зазначено, що за цим контрактом керівник зобов'язується безпосередньо і через адміністрацію підприємства (або закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій формі державної або комунальної установи – далі заклад) здійснювати поточне управління (керівництво) підприємством/закладом з метою забезпечення виконання його статутних завдань, надання належної, якісної та кваліфікованої медичної допомоги, ефективної діяльності підприємства,

раціонального використання і збереження закріпленого за підприємством майна, а орган управління майном зобов'язується створювати належні умови для матеріального забезпечення й організації праці керівника.

До основних обов'язків керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій формі казенного або комунального некомерційного підприємства, відносяться [6]:

- організувати належне виконання завдань, передбачених статутом, та укладених договорів про медичне обслуговування населення;
- своєчасно вживати заходи щодо запобігання банкрутству підприємства у разі його неплатоспроможності;
- організувати надання підприємством належного, доступного, кваліфікованого медичного обслуговування;
- забезпечувати раціональний добір кадрів, створювати умови для підвищення фахового і кваліфікаційного рівня працівників;
- готувати та подавати на затвердження до органу управління фінансовий план підприємства, ініціювати внесення змін до нього у разі потреби;
- своєчасно подавати в установленому порядку податкову, фінансову та іншу звітність підприємства;
- подавати органу управління фінансовий звіт у порядку, встановленому органом управління майном;
- забезпечити належну організацію дотримання прав пацієнта під час надання підприємством медичної допомоги та здійснення медичного обслуговування, зокрема права на лікарську таємницю;
- забезпечити відповідність матеріально-технічної бази підприємства встановленим законодавством вимогам;
- забезпечувати ефективне використання і збереження закріпленого за підприємством майна;

- забезпечувати належне виконання вимог законодавства у сфері публічних закупівель;
- забезпечувати дотримання підприємством вимог законодавства про охорону праці, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм і правил, створення належних умов праці;
- вживати заходи щодо своєчасної та в повному обсязі виплати заробітної плати не рідше ніж два рази на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, та не пізніше ніж протягом семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата, недопущення утворення заборгованості з неї;
- дотримуватися гарантій оплати праці, встановлених законодавством, створити систему стимулів та мотивації персоналу;
- забезпечувати своєчасну та в повному обсязі сплату передбачених законодавством податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- забезпечувати проведення колективних переговорів, укладення колективного договору в порядку, визначеному Законом України «Про колективні договори і угоди», виконання його вимог;
- укладати трудові договори з працівниками підприємства, керуючись законодавством про працю, з урахуванням галузевих особливостей, передбачених статутом підприємства, генеральною та галузевими угодами, колективним договором;
- вживати заходи щодо створення у кожному структурному підрозділі і на кожному робочому місці умов праці відповідно до вимог нормативно-правових актів і нормативних документів, а також забезпечувати додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці;

- затверджувати наказами підприємства положення про структурні підрозділи, штатний розпис, положення про преміювання, інші положення та порядки, що мають системний характер, затверджувати посадові та робочі інструкції працівників;

- призначати на посаду та звільняти з посади своїх заступників (медичного директора), головного бухгалтера закладу, керівника юридичної служби (юрисконсульта), керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції закладу в порядку, передбаченому законодавством;

- погоджувати з органом управління майном свої відпустки, закордонні відрядження та відрядження в межах України;

- своєчасно і в повному обсязі виконувати нормативно-правові і розпорядчі акти органу управління майном, видані відповідно до законодавства;

- невідкладно інформувати орган управління майном про участь підприємства у судових процесах з фінансових та майнових питань;

- розглядати пропозиції спостережної ради підприємства, що надаються в межах її повноважень, та вживати заходи для усунення виявлених порушень і підвищення рівня гарантування безпеки пацієнтів на підприємстві;

- з урахуванням вимог законодавства, зокрема щодо інформації з обмеженим доступом, забезпечувати доступ членів спостережної ради підприємства до інформації та матеріалів, необхідних для розгляду питань, що належать до її компетенції, протягом п'яти робочих днів з дати надсилання письмового запиту голови спостережної ради підприємства на ім'я керівника підприємства;

- відшкодовувати збитки, завдані підприємству з його вини, згідно з законодавством;

– виконувати інші завдання та обов'язки, закріплені єдиними кваліфікаційними вимогами, що встановлюються МОЗ і законодавством.

Також у контракті окремим розділом передбачається відповідальність керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій формі казенного або комунального некомерційного підприємства.

До основних обов'язків керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій формі державної або комунальної установи, відносяться [6]:

– організовувати роботу закладу щодо виконання завдань та мети бюджетних програм, за якими фінансується заклад, відповідно до статуту;

– забезпечувати раціональний добір кадрів, створювати умови для підвищення фахового і кваліфікаційного рівня працівників згідно з затвердженим в установленому порядку штатним розписом;

– подавати в установленому порядку органам управління майном, кварталну, річну фінансову та іншу звітність закладу;

– забезпечувати ефективне використання і збереження закріпленого за закладом майна з метою належного виконання закладом покладених на нього завдань, задоволення соціально-побутових потреб працівників закладу;

– вживати заходи щодо ефективного використання за призначенням, збереження та відновлення закріплених за закладом на праві оперативного управління основних засобів;

– забезпечувати дотримання у закладі вимог законодавства про охорону праці, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм і правил, створення належних умов праці;

- забезпечити належну організацію дотримання прав пацієнта під час надання закладом медичної допомоги та здійснення медичного обслуговування населення, зокрема права на лікарську таємницю;
- забезпечувати раціональне й ефективне цільове використання бюджетних коштів, що передбачені для утримання закладу та надання безоплатної медичної допомоги;
- забезпечувати належне виконання закладом вимог законодавства у сфері публічних закупівель;
- вживати заходи щодо своєчасної та в повному обсязі виплати заробітної плати не рідше ніж два рази на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, та не пізніше ніж протягом семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата, недопущення утворення заборгованості з неї;
- забезпечувати своєчасну та в повному обсязі сплату передбачених законодавством податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- забезпечувати виконання планових показників діяльності закладу;
- призначати на посаду та звільняти з посади своїх заступників (медичного директора), головного бухгалтера закладу, керівника юридичної служби (юрисконсульта), керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції закладу за погодженням з органом управління майном з дотриманням вимог законодавства;
- подавати на затвердження органів управління майном кошторис, план асигнувань загального фонду бюджету, штатний розпис та структуру закладу;
- погоджувати з органом управління майном свої відпустки, закордонні відрядження та відрядження в межах України, а також невідкладно інформувати орган управління майном про свою тимчасову втрату працездатності;

- затверджувати за погодженням з органом управління майном розподіл обов'язків між своїми заступниками;
- забезпечувати проведення колективних переговорів, укладення колективного договору в порядку, визначеному Законом України «Про колективні договори і угоди», виконання його вимог;
- укладати трудові договори з працівниками закладу, керуючись законодавством про працю, з урахуванням галузових особливостей, передбачених статутом закладу, генеральною та галужевими угодами, колективним договором;
- вживати заходи щодо створення у кожному структурному підрозділі і на кожному робочому місці умов праці відповідно до вимог нормативно-правових актів і нормативних документів, а також забезпечувати додержання прав працівників, гарантованих законодавством про охорону праці;
- укладати договори оренди, комерційної концесії, спільної діяльності, купівлі-продажу, кредитні договори, а також договори підряду на суму в межах обмежень, встановлених статутом закладу, а у разі перевищення цієї суми – з письмової згоди органу управління майном;
- дотримуватися граничних сум витрат на придбання легкових автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування, комп'ютерів, придбання і утримання мобільних телефонів, затверджених Кабінетом Міністрів України;
- відшкодовувати збитки, завдані закладу з його вини, згідно із законодавством;
- затверджувати наказами закладу положення про структурні підрозділи закладу, інші положення та порядки, що мають системний характер, зокрема:
 - положення про щомісячне або щоквартальне преміювання працівників за підсумками роботи закладу;

- порядок надходження і використання коштів, отриманих як благодійні внески, гранти та дарунки;
- порядок приймання, зберігання, відпуску та обліку лікарських засобів і медичних виробів;
- забезпечувати дотримання працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку;
- своєчасно і в повному обсязі виконувати нормативно-правові і розпорядчі акти органу управління майном, видані відповідно до законодавства;
- затверджувати посадові та робочі інструкції працівників закладу;
- невідкладно інформувати орган управління майном про участь закладу у судових процесах з фінансових та майнових питань;
- розглядати пропозиції спостережної ради закладу, що надаються в межах її повноважень, та вживати заходи для усунення виявлених порушень і підвищення рівня забезпечення безпеки пацієнтів у закладі;
- забезпечувати з урахуванням вимог законодавства, зокрема щодо інформації з обмеженим доступом, доступ членів спостережної ради закладу до інформації та матеріалів, необхідних для розгляду питань, що належать до її компетенції, протягом п'яти робочих днів з дати надсилання письмового запиту голови спостережної ради закладу на ім'я керівника закладу;
- виконувати інші завдання та обов'язки, закріплені єдиними кваліфікаційними вимогами, що встановлюються МОЗ і законодавством.

Як і для керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій формі казенного або комунального некомерційного підприємства, так і для керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я, що діє в організаційно-правовій

формі державної або комунальної установи окремим розділом визначено, що керівник несе відповідальність за:

- неналежну організацію бухгалтерського обліку з визначенням облікової політики та збереження оброблених документів, реєстрів бухгалтерського обліку і звітності згідно із законодавством;
- недотримання вимог законодавства про працю та охорону праці у закладі;
- невиконання статутних завдань закладу й умов цього контракту з вини керівника.

Отже, керівник закладу охорони здоров'я керує згідно з чинним законодавством виробничо-господарською та фінансово-економічною діяльністю закладу охорони здоров'я, відповідає за фінансово-господарські результати його діяльності, вживає заходи щодо забезпечення закладу охорони здоров'я кваліфікованими працівниками, та щодо створення безпечних і сприятливих умов праці, вирішує питання щодо фінансово-економічної та господарської діяльності закладу охорони здоров'я в межах наданих йому прав, забезпечує дотримання вимог трудового законодавства і несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

1.2. Правовий статус працівників закладів охорони здоров'я

Медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. [4]

Правовий статус працівника закладу охорони здоров'я – це сукупність юридичних прав та обов'язків, пов'язаних із професійною діяльністю, та гарантій здійснення цих прав і обов'язків.

Необхідно зазначити, що права та обов'язки працівників закладів охорони здоров'я поділяються на загальні та професійні. Загальні права та обов'язки працівників закладів охорони здоров'я визначені у Конституції України, КЗпПУ, а професійні – в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інших нормативно-правових актах, зокрема у локальних актах роботодавця, з яким такий працівник перебуває у трудових відносинах.

Щодо загальних прав працівників закладів охорони здоров'я, то відповідно до статті 2 КЗпПУ, право громадян України на працю, – тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку.

Працівники закладів охорони здоров'я реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду

для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством.

Професійні права та пільги медичних і фармацевтичних працівників визначені у статті 77 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Зокрема, медичні і фармацевтичні працівники мають право на:

- заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;
- належні умови професійної діяльності;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах;
- вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики;
- безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків;
- обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством;
- соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків;
- встановлення у державних закладах охорони здоров'я посадових окладів (тарифних ставок) на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- скорочений робочий день і додаткову оплачувану відпустку у випадках, встановлених законодавством;
- пільгові умови пенсійного забезпечення;
- пільгове надання житла та забезпечення телефоном;
- безплатне користування житлом з освітленням і опаленням в межах норм, встановлених законодавством, тим, хто проживає і працює у сільській місцевості та селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали медичними та фармацевтичними працівниками і проживають у цих населених пунктах, надання пільг щодо сплати земельного податку, кредитування, обзаведення господарством і будівництва приватного житла, придбання автотранспорту.

- першочергове одержання медичної допомоги і забезпечення лікарськими та протезними засобами;

- створення наукових медичних товариств, професійних спілок та інших громадських організацій;

- судовий захист професійної честі та гідності;

- безоплатне одержання у власність земельної ділянки в межах земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, розташованих на території відповідної ради, із земель сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарської установи та організації, що приватизуються, або земель запасу чи резервного фонду, але не більше норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам, встановлених законом для ведення особистого селянського господарства;

- лікарі дільничних лікарень, головні лікарі та лікарі амбулаторій, розташованих у сільській місцевості, дільничні лікарі-терапевти, лікарі-педіатри, дільничні медсестри територіальних ділянок поліклінік (поліклінічних підрозділів) та дільничні медичні сестри амбулаторій, лікарі загальної практики (сімейні лікарі) та медичні сестри

загальної практики – сімейної медицини, завідувачі терапевтичних та педіатричних відділень поліклінік, керівники амбулаторій та відділень сімейної медицини, медичні працівники бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, медичні працівники бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги, медичні працівники оперативно-диспетчерських служб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, медичні працівники відділень екстреної (невідкладної) медичної допомоги – за безперервну роботу на зазначених посадах у зазначених закладах (на територіальних ділянках) понад три роки мають право на додаткову оплачувану щорічну відпустку тривалістю три календарних дні. При цьому зберігаються права інших категорій медичних працівників на додаткову оплачувану відпустку у межах існуючих норм;

– безкоштовне паркування транспортних засобів у спеціально відведених для цього місцях у разі:

обладнання транспортного засобу, яким керує медичний працівник, спеціальним розпізнавальним знаком встановленого законодавством зразка;

розміщення на автомобілі спеціального стікера із зазначенням контактного телефону медичного працівника, який керує цим транспортним засобом.

Власники спеціально відведених майданчиків для паркування мають забезпечити та виділити в межах майданчиків місця для безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують медичні працівники.

Форма, порядок та умови видачі спеціального стікера встановлюються уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Законодавством може бути передбачено інші права та пільги для медичних і фармацевтичних працівників. На

них також можуть поширюватися пільги, що встановлюються для своїх працівників підприємствами, установами і організаціями, яким вони надають медичну допомогу.

Загальні обов'язки працівників закладів охорони здоров'я визначені Кодексом законів про працю України. Статтею 139 КЗпПУ визначено, що працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір.

Тобто на працівника закладу охорони здоров'я, як і на будь-якого іншого працівника, покладається обов'язок, пов'язаний із трудовими відносинами:

- чесно і сумлінно працювати;
- своєчасно і точно виконувати розпорядження роботодавця;
- підвищувати якість надання медичних послуг;
- додержання вимог з охорони праці;
- дотримання техніки безпеки та санітарії;
- збереження майна закладу охорони здоров'я.

Професійні обов'язки медичних і фармацевтичних працівників конкретизовані у статті 78 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Зокрема, медичні і фармацевтичні працівники зобов'язані:

- сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу;
- безплатно надавати відповідну невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях;
- поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, зокрема власним прикладом, здоровий спосіб життя;

- дотримуватись вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю;
- постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності;
- надавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я.

Медичні та фармацевтичні працівники несуть також інші обов'язки, передбачені законодавством.

Статтею 781 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлені певні обмеження для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності. За порушення цих обмежень медичні і фармацевтичні працівники несуть відповідальність, передбачену законодавством.

Так, медичні і фармацевтичні працівники під час здійснення ними професійної діяльності не мають права:

- одержувати від суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та/або реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення, їх представників неправомірну вигоду;
- одержувати від суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та/або реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення, їх представників зразки лікарських засобів, виробів медичного призначення для використання у професійній діяльності (крім випадків, пов'язаних із проведенням відповідно до договорів клінічних досліджень лікарських засобів або клінічних випробувань виробів медичного призначення);
- рекламувати лікарські засоби, вироби медичного призначення, зокрема виписувати лікарські засоби на бланках, що містять інформацію рекламного характеру, та зазначати виробників лікарських засобів (торговельних марок);

– на вимогу споживача під час реалізації (відпуску) лікарського засобу не надавати або надавати недостовірну інформацію про наявність у даному аптечному закладі лікарських засобів з такою самою діючою речовиною (за міжнародною непатентованою назвою), формою відпуску та дозуванням, зокрема приховувати інформацію про наявність таких лікарських засобів за нижчою ціною. Положення цього пункту поширюються виключно на фармацевтичних працівників.

Своє право на зайняття управлінською, медичною чи фармацевтичною діяльністю працівники закладів охорони здоров'я реалізують шляхом укладення трудового договору, тобто угоди між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством, своєю чергою роботодавцю забороняється вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором (статті 30, 31 КЗпПУ).

Локальним актом роботодавця, у якому закріплено обов'язки, права та відповідальність працівника, є посадова інструкція. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336 «Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» затверджено Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, у пункті 1 якого зазначено, що Довідник визначає перелік основних робіт, які властиві тій або іншій посаді,

та забезпечує єдність у визначенні кваліфікаційних вимог щодо певних посад. Довідник є нормативним документом, обов'язковим з питань управління персоналом на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності та видів економічної діяльності.

Пунктом 4 Загальних положень Довідника визначено, що Довідник служить основою для розроблення посадових інструкцій працівникам, які закріплюють їх обов'язки, права та відповідальність. Конкретний перелік посадових обов'язків визначається посадовими інструкціями керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців, які розробляють і затверджують на основі Довідника роботодавці, враховуючи конкретні завдання та обов'язки, функції, права і відповідальність працівників цих груп та особливості штатного розпису, зокрема закладу охорони здоров'я.

Інструкції повинні відображати повний перелік завдань та обов'язків, повноважень і відповідальності, у разі потреби мати необхідні пояснення, а всі терміни – чіткі визначення. [8]

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2002 р. № 117 «Про впровадження випуску Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 78 «Охорона здоров'я»)» затверджено та запроваджено для застосування з 02.04.2002 р. погоджений з Міністерством праці та соціальної політики України Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 78 «Охорона здоров'я»). До цього довідника увійшли кваліфікаційні характеристики керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників, які є специфічними для галузі охорони здоров'я.

Кваліфікаційні характеристики у названому довіднику складаються з таких розділів: «Завдання та обов'язки», «Повинен знати», «Кваліфікаційні вимоги».

Розділ «Завдання та обов'язки» подає опис основних завдань та обов'язків, властивих для даної професії. Конкретний зміст, обсяг і порядок їх виконання на кожному робочому місці встановлюються безпосередньо в закладах охорони здоров'я посадовими (робочими) інструкціями, контрактами чи іншими документами. [10]

Розділ «Повинен знати» визначає обсяг необхідних знань професійного характеру залежно від професійних завдань та обов'язків.

У розділі «Кваліфікаційні вимоги» визначено освітньо-кваліфікаційний рівень працівника, напрям і спеціальність підготовки, підвищення кваліфікації, стаж роботи. [9]

Довідник кваліфікаційних характеристик професій призначається для вирішення питань раціонального розподілу праці та правильного використання персоналу згідно з фахом і кваліфікацією; визначення завдань, обов'язків і відповідальності працівників галузі. [9]

Отже, посадова інструкція має розроблятися для кожного працівника закладу охорони здоров'я, як первинний кадровий документ, що регулює організаційно-правовий статус працівника, визначає його конкретні завдання, обов'язки, права, повноваження, відповідальність, певний рівень знань та кваліфікацію, необхідні для забезпечення ефективної роботи працівника.

Відповідно до статті 80 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що правовий статус працівника закладу охорони здоров'я – це комплекс його прав, обов'язків та міра відповідальності установлених законодавством, локальними актами керівника закладу охорони здоров'я, які визначають

становище медичного працівника в системі закладів охорони здоров'я та характер правовідносин медичних працівників із громадянами чи закладом охорони здоров'я у зв'язку з виконанням спеціальних функцій, пов'язаних із управлінською, медичною чи фармацевтичною діяльністю за посадою, передбаченою у штатному розписі закладу охорони здоров'я.

1.3. Теоретико-методологічні засади формування поняття юридичної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я

У статті 1 Конституції України Україна задекларувала себе як суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Саме такі риси держави є передумовою для виникнення розвинених суспільних відносин.

Для розвитку цивілізованих суспільних відносин важливим є формування принципу рівності інтересів держави, суспільства та окремого громадянина. І саме соціально-відповідальна поведінка основних суб'єктів суспільства є гарантією сталого розвитку держави та покращення якості життя громадян.

Відповідальність – це свідоме ставлення особи до вимог суспільства, своїх обов'язків, норм і цінностей, властивих певному соціальному середовищу, усвідомлення суті та значення своєї діяльності, її наслідків для суспільства, певної соціальної групи або конкретної особи. Також можна сказати, що відповідальність – це обов'язок відповідати за свої вчинки, тобто покладення на особу, яка порушила певне правило, обов'язку перетерпіти певні наслідки своєї поведінки. Вирізняють такі види відповідальності, як моральна, політична, юридична.

Юридична відповідальність – це передбачені та врегульовані нормами права відносини між правопорушником та державою в особі уповноважених нею органів з приводу скоєного правопорушення. Ознаками юридичної відповідальності є те, що вона:

- має публічний характер;
- нерозривно пов'язана з державним примусом;
- державний примус може бути застосований лише уповноваженим органом і лише в межах його компетенції;
- до юридичної відповідальності притягується та особа, що скоїла правопорушення;
- фактичною підставою юридичної відповідальності є наявність у діях особи складу правопорушення;
- потребує процесуальної підстави, а саме – мотивованого рішення уповноваженого органу про притягнення конкретної особи до конкретного виду юридичної відповідальності;
- передбачає настання негативних наслідків для правопорушника лише в межах, визначених законом (ретроспективна відповідальність).

За своїм змістом юридична відповідальність полягає у застосуванні до правопорушників заходів державного впливу, які можуть бути:

- присікаючого характеру. Такі заходи спрямовані на негайне припинення протиправних дій;
- запобіжного характеру. Дані заходи спрямовані на усунення умов, які сприяли вчиненню правопорушення;
- карального або ретроспективного характеру. Такі заходи полягають у несприятливих для правопорушника наслідках, звернених безпосередньо на його особу, та не пов'язаних з відновленням порушених прав інших осіб. Саме каральні заходи державного впливу спрямовані на

охорону інтересів суспільства в цілому і конкретних осіб зокрема;

- правовідновлюючого характеру. Ці заходи впливу полягають у покладенні на правопорушника обов'язку усунути негативні наслідки, спричинені його протиправними діями;
- компенсаційного характеру. Такі заходи державного впливу полягають у примусовому відшкодуванні завданих правопорушенням матеріальних чи моральних збитків;
- виховного характеру. Це заходи впливу на свідомість і поведінку суб'єктів правовідносин з метою виховання у них поваги до норм права.

Виходячи з наведеного, метою юридичної відповідальності є не тільки покарання за скоєне правопорушення, а й виховання і перевиховання правопорушника та запобігання скоєнню правопорушень як правопорушником, так і іншими особами.

Основні засади, з дотриманням яких застосовується юридична відповідальність, є її принципи. Зокрема, до принципів юридичної відповідальності відносяться:

- наявність правових підстав. Згідно з цим принципом правопорушенням визнається лише те діяння, яке до його скоєння було заборонене законом, що набрав чинності та був доведений до загального відома;
- пропорційність покарання скоєному правопорушенню. За цим принципом правопорушення та покарання за нього повинні оцінюватися з урахуванням загальновизначених принципів оцінки соціальних цінностей, а тому покарання має бути справедливим;
- невинуватості особи. За цим принципом особа вважається такою, що не скоїла правопорушення, поки її вина не буде доведена у встановленому законом порядку;
- вмотивованість. Цей принцип полягає в тому, що відповідальність повинна застосовуватися лише за винне ді-

яння, скоєне суб'єктом правовідносин, що доведене системою доказів, які відповідають вимогам закону;

- обґрунтованість. За цим принципом відповідальність повинна базуватися на всебічному дослідженні обставин справи, належній оцінці доказів та аргументованості висновку про необхідність притягнення особи саме до такого виду відповідальності;

- індивідуалізація. Цей принцип полягає в тому, що при притягненні до відповідальності та обранні міри покарання треба враховувати як особливості скоєного правопорушення, так і всі обставини, за яких воно було скоєне;

- право на захист і змагальність процесу. Урахування даного принципу сприяє досягненню істини та забезпеченню обґрунтованості рішення;

- невідворотність. За цим принципом кожне правопорушення має супроводжуватися певними негативними наслідками для правопорушника, оскільки безкарність не лише заохочує до скоєння нових правопорушень, а й слугує негативним прикладом для інших осіб;

- своєчасність відповідальності. Тобто можливість застосування відповідальності лише в межах строку, протягом якого вона має практичний сенс, зокрема у межах строку давності;

- доцільність. Суть даного принципу полягає в тому, що особа, яка скоїла правопорушення, може бути повністю або частково звільнена від відповідальності за нього внаслідок добровільного відшкодування нею спричинених збитків, вияву щирого каяття, що свідчить про її виправлення, та внаслідок чого призначене їй покарання є недоцільним;

- гуманізм. За цим принципом відповідальність базується на принципах справедливості, урахуванні пом'якшуючих та всіх інших обставин, які можуть полегшити участь особи;

– законність. За цим принципом юридична відповідальність можлива лише за діяння, передбачені законом; застосовується за наявності у діях правопорушника складу правопорушення та процесуальною підставою для її застосування є рішення компетентного органу.

Підставами юридичної відповідальності є умови, за наявності яких можливе притягнення правопорушника до юридичної відповідальності. Тобто юридична відповідальність заснована на об'єктивних та суб'єктивних передумовах.

Об'єктивні передумови юридичної відповідальності – це наявність норм права і суспільних відносин, учасники яких є носіями прав і обов'язків та здатні адекватно реагувати на приписи, закладені у цих нормах, та наявність у діяннях учасників цих правовідносин складу правопорушення. Тобто об'єктивні передумови – це наявність правил, що регулюють певне коло суспільних правовідносин і наявність факту порушення цих правил.

Суб'єктивні передумови юридичної відповідальності – це воля особи та її вина. Фактичною підставою для юридичної відповідальності є наявність у діях особи складу правопорушення, тобто сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що визначають конкретне діяння як правопорушення. А процесуальною підставою юридичної відповідальності є факт застосування норм права уповноваженим державою органом, а саме мотивованого рішення цього органу про притягнення конкретної особи до конкретного виду відповідальності.

Під час розгляду питання про притягнення особи до юридичної відповідальності потрібно враховувати обставини, що виключають юридичну відповідальність. До таких обставин відносяться, зокрема:

– неосудність – обумовлена хворобливим станом психіки чи недоумством, тобто нездатністю особи усвідом-

лювати свої дії, керувати ними в момент здійснення правопорушення;

- необхідна оборона – має місце при здійсненні особою захисту своїх прав і законних інтересів;

- крайня необхідність – такий вид протиправного діяння, допустимий у випадках відвернення небезпеки, що загрожує інтересам держави, суспільним інтересам чи інтересам окремої особи, якщо така небезпека не могла бути знешкоджена іншими засобами, а спричинена шкода є менш значимою, ніж відвернута;

- малозначущість правопорушення як такого, що не несе суспільної небезпеки, – питання малозначущості правопорушення вирішується окремо для кожної справи, на підставі сукупності фактичних обставин конкретної справи;

- казус – враховуючи багатогранність суспільних відносин, багато з них важко заздалегідь передбачити та закріпити в нормах права, а тому вони не підпадають під дію права.

Треба зазначити, що у частині п'ятій статті 34 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» чітко визначено підстави, за яких працівник медичного закладу, а саме лікар, звільняється від відповідальності. Так, відповідно до названої норми, лікар не несе відповідальності за здоров'я хворого в разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму. Також при вирішенні питання про притягнення особи до юридичної відповідальності потрібно враховувати підстави для звільнення від юридичної відповідальності, зокрема, презумпцію невинуватості особи. Презумпція невинуватості особи – це припущення, відповідно до якого особа вважається невинуватою, поки її вина не буде доведена у встановленому законом порядку.

Це правило закріплено у нормі статті 62 Конституції України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Презумпція невинуватості діє у всіх галузях права. Зміст і призначення презумпції невинуватості полягає у вимозі повної і безсумнівної доведеності чітко встановленими фактами звинувачення, як підстави для притягнення до юридичної відповідальності. Отже, юридична відповідальність – це передбачені законом вид і міра державно-владного, примусового зізнання особою втрат благ особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення.

Відповідальність працівника закладу охорони здоров'я – це його здатність усвідомлювати і виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій і бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері. У пункті 2.3 Етичного кодексу лікаря, положення якого необхідно виконувати лікарям, адміністративному персоналу і науковцям, які мають безпосереднє відношення до лікувально-профілактичної та наукової діяльності у галузі охорони здоров'я, визначено, що лікар несе повну відповідальність за свої рішення і дії щодо життя та здоров'я пацієнтів. Він зобов'язаний систематично вдосконалювати свій професійний

рівень, використовуючи у своїй діяльності найбільш ефективні відомі раніше і новітні досягнення медичної науки в порядку, встановленому законодавством.

Лікар несе відповідальність за якість і гуманність медичної допомоги, яка надається пацієнтам, та будь-яких інших професійних дій щодо втручання в життя та здоров'я людини. У своїй роботі він зобов'язаний дотримуватись Конституції України. [12]

Особи, які крім лікаря, користуються правом доступу до медичної інформації, зобов'язані зберігати в таємниці всі отримані про пацієнта відомості і мають бути поінформовані лікарем про відповідальність, пов'язану з її розголошенням. [12]

Відповідно до статті 92 Конституції України, виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. [1] Розрізняють такі види відповідальності працівників закладів охорони здоров'я: матеріальну, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну.

Питання для самоперевірки

1. Які умови визначаються контрактом, укладеним із працівником?
2. Що таке «відповідальність» та суть цього поняття?
3. За що, згідно з Конституцією України, несе відповідальність лікар?
4. На чому базуються основні засади, з дотриманням яких застосовується юридична відповідальність?
5. Що відносять до принципів юридичної відповідальності?
6. Як реалізують своє право на зайняття управлінською, медичною чи фармацевтичною діяльністю працівники закладів охорони здоров'я?

Ситуаційна вправа для практичного засвоєння матеріалу

Умова. Протягом місяця лікар працював позмінно згідно з графіком, окрім того, чергував уночі та консультував за підписаними деклараціями. За відпрацьований місяць йому нараховано заробітну плату з урахуванням роботи позмінно згідно з графіком.

Запитання. Чи порушено умови оплати праці щодо лікаря? Якщо так, які саме? Чим передбачено нарахування заробітної плати? Які локальні документи порушено? Які нормативно-правові акти порушено?

РОЗДІЛ 2.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

2.1. Поняття, суб'єкти та об'єкти кримінальної відповідальності в сфері охорони здоров'я

Кримінальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що становить вимушене зазнавання особою, яка скоїла злочин, державного осуду, а також визначених вироком суду позбавлень і обмежень особистого, майнового чи іншого характерів.

Нормативно-правовим актом, що регулює питання кримінальної відповідальності, є Кримінальний кодекс України, завданням якого є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку й громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Відповідно до частини четвертої статті 3 ККУ, застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ККУ. Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. При цьому ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за те саме кримінальне правопорушення більше одного разу.

Відповідно до статті 11 ККУ, кримінальним правопорушенням є передбачене ККУ суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого ККУ, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Статтею 12 ККУ визначено, що кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.

Кримінальним проступком є передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Злочин – це суспільно небезпечне, протиправне, винне і кримінальне діяння у формі дії чи бездіяльності, вчинене фізичною осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Нетяжким злочином є передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є передбачене ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене

основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається, виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Отже, підставою кримінальної відповідальності є скоєння особою суспільно-небезпечного діяння, а саме – кримінального правопорушення, яке містить склад злочину, передбаченого чинним ККУ.

Складом злочину визнається сукупність закріплених у кримінальному законі ознак, за наявності яких конкретно скоєне суспільно-небезпечне діяння визнається злочином.

Елементами злочину є об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину, суб'єкт злочину, суб'єктивна сторона злочину.

Об'єкт злочину – це охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини, на які посягає злочин, те, чому завдає шкоди чи ставить під загрозу заподіяння шкоди.

У статті 3 Конституції України Україна задекларувала, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю.

Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я визначено, що здоров'я є станом повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутністю хвороб та фізичних дефектів. Тобто це стан людського організму, за якого нормально функціонують усі його органи та тканини.

Життя людини – це особлива форма існування людського організму, що характеризується цілісністю та здат-

ністю до самоорганізації, найважливіше благо, яке, в разі смерті людини, не може бути відновлено. Життя людини характеризується реактивністю, диханням, мисленням, чутливістю, баченням, спілкуванням, харчуванням, ростом, рухом, обміном речовин, розмноженням тощо.

Отже, питання кваліфікації злочинів проти найвищих благ людини, а саме – її життя та здоров'я, потребують особливої уваги, оскільки вони є особливо небезпечними.

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній прояв злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Ознаками об'єктивної сторони злочину є:

- злочинне діяння. Це передбачене кримінальним законодавством дія чи бездіяльність, якими заподіюється шкода об'єкту злочину. Злочинна дія – це свідома, активна, вольова, суспільно небезпечна, протиправна поведінка суб'єкта, а злочинна бездіяльність – це пасивна, свідома, вольова, суспільно небезпечна, протиправна поведінка суб'єкта, яка полягає у невиконанні суб'єктом обов'язку діяти;

- злочинні наслідки, тобто реальні шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті, що охороняється кримінальним законом, унаслідок злочинного діяння;

- причинний зв'язок між злочинним діянням і злочинними наслідками. Цей необхідний причинний зв'язок між діяннями і наслідками характеризується тим, що діяння має передувати наслідкам; діяння має бути умовою, без якої не було б наслідку; діяння за своїми властивостями зазвичай має спричиняти саме такі наслідки;

- факультативні ознаки, такі як: місце, час, спосіб, знаряддя, засоби, обстановка вчинення злочину.

Суб'єктивна сторона злочину відображає процеси, які відбувалися у свідомості особи у зв'язку з учиненням нею

злочину і свідчать про спрямування її волі та про її ставлення до суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Ознаками суб'єктивної сторони злочину є:

– вина. Це основна та обов'язкова ознака суб'єктивної сторони злочину. Необхідно зазначити, що відсутність вини завжди означає відсутність у діях особи складу злочину, а отже, і підстави для притягнення до кримінальної відповідальності. Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої ККУ, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Умисел поділяється на прямий і непрямий. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання, а непрямим – якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання. Необережність поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість та кримінальну протиправну недбалість. Необережність є кримінальною протиправною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення. Необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити;

– мотив – це внутрішні спонукання, якими керувалася винна особа, вчиняючи злочин;

– мета – це той уявний результат, якого домагалася винна особа, вчиняючи злочин;

– емоції – психічні стани і процеси в людині, в яких ре-

алізуються її ситуативні переживання, пов'язані з учиненням нею злочину.

Особливу увагу потрібно приділити суб'єкту злочину. Відповідно до статті 18 ККУ, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до ККУ, може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Отже, у нашому дослідженні ми будемо розглядати працівників закладів охорони здоров'я як спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення.

У сучасному українському кримінальному законодавстві немає колективної кримінальної відповідальності. Суб'єктом злочину може бути лише фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ККУ, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Також не підлягає покаранню особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням

суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню. [2]

Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними.

Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Також підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

При дослідженні питання кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я також необхідно звернути увагу на співучасть у злочині. Відповідно до статті 26 ККУ, співучасть у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Вчинення злочину у співучасті є більш небезпечним, аніж вчинення однією особою. Ознаками співучасті є:

- участь у вчиненні злочину двох чи більше суб'єктів злочину;
- діяння суб'єктів об'єднаних спільною метою;
- вчинюваний злочин має бути лише умисним;
- усі суб'єкти, що є співучасниками злочину, діють умисно.

Залежно від функцій, що виконуються співучасниками злочину, кримінальне законодавство виділяє виконавця,

організатора, підбурювача та пособника кримінального правопорушення.

Виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ККУ. Виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинене ним кримінальне правопорушення.

Організатор – це особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення або керувала його підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення.

Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

Організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною стат-

ті 27 ККУ і тією статтею (частиною статті) Особливої частини ККУ, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем.

Водночас ККУ визначає, що не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знярядь і засобів учинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Також не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення кримінального правопорушення неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване або вчинюване кримінальне правопорушення. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого кримінального правопорушення.

При вирішенні питання про застосування до особи міри кримінальної відповідальності потрібно враховувати обставини, що виключають злочинність діяння. Під час вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я у зв'язку з їх професійною діяльністю, доцільного говорити про крайню необхідність, фізичний або психічний примус, виконання наказу або розпорядження, діяння, пов'язане з ризиком.

Не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди

правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

Працівник закладу охорони здоров'я не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, він не міг оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці.

Також не є злочином дія або бездіяльність працівника закладу охорони здоров'я, який заподіяв шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого він не міг керувати своїми вчинками.

Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження. Потрібно зазначити, що наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав і свобод людини й громадянина. Особа, яка відмовилася виконувати явно кримінально протиправний наказ або розпорядження кримінальній відповідальності не підлягає. Особа, що виконала явно кримінально протиправний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. Однак, якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально-протиправного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, яка віддала кримінально-протиправний наказ чи розпорядження.

Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно-корисної мети. Ризик визнається виправданим, якщо мету, яка була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам. Ризик не визнається виправданим, якщо він явно створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Працівник закладу охорони здоров'я з позиції сучасного кримінального законодавства розглядається з урахуванням двох особливостей. Перша полягає у сприйнятті працівника закладу охорони здоров'я як загального суб'єкта кримінального правопорушення. Друга особливість зводиться до сприйняття працівника закладу охорони здоров'я як спеціального суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з фактом наявності медичної освіти. Враховуючи такі особливості, а також можливість працівника закладу охорони здоров'я виконувати певні службові обов'язки, всі кримінальні правопорушення, за які працівники закладів охорони здоров'я можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, поділяються на три види:

- злочини, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах;
- злочини, пов'язані з професійною медичною діяльністю;
- злочини, пов'язані зі службовою медичною діяльністю.

Саме останні два види злочинів досліджуватимуться в наступних підрозділах роботи.

2.2. Кримінальні правопорушення працівників закладів охорони здоров'я та відповідальність за них

Як уже зазначалося, працівники закладів охорони здоров'я несуть кримінальну відповідальність, у разі вчинення ними кримінального правопорушення, як на загальних підставах, так і за вчинені злочини, пов'язані з їхньою професійною діяльністю.

Під професійним медичним злочином треба розуміти умисне або необережне діяння, вчинене працівником закладу охорони здоров'я при виконанні професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом та за яке настає кримінальна відповідальність.

Аналізуючи питання кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я актуально казати саме про злочини, пов'язані з професійною діяльністю медичного працівника, тобто такі злочини, за які відповідальність покладається на медичного працівника в силу:

- вчинення ним суспільно небезпечного діяння;
- наявність медичної освіти та зайняття медичною чи фармацевтичною діяльністю;
- прямого зв'язку дії чи бездіяльності з медичною чи фармацевтичною діяльністю та виконанням професійних обов'язків;
- наявності ознак порушення стандартів надання медичної допомоги, з якими працівник закладу охорони здоров'я обізнаний в силу своєї кваліфікації, спеціалізації та професії в цілому;
- негативних наслідків, які настали для життя та здоров'я особи.

Більшість кримінальних правопорушень працівників закладів охорони здоров'я містять матеріальний склад, а саме – обов'язковою умовою є наявність негативних наслідків для життя чи здоров'я людини.

Злочини, які пов'язані з професійною діяльністю працівників закладів охорони здоров'я, визначені розділом II Особливої частини.

У статті 131 ККУ визначена відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. У названій нормі йдеться про неналежне виконання медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини. Об'єктом злочину є життя і здоров'я людини, суб'єктом злочину – медичні, фармацевтичні або інші працівники. При цьому визначення «інші працівники» може застосовуватися, зокрема, до працівників станцій переливання крові, працівників підприємств, на яких виготовляються тест-системи для діагностики ВІЛ-інфекцій тощо. Вчинення вищеназваного злочину карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 132 ККУ визначає кримінальну відповідальність за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Стосується це розголошення службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самочинно здобув інформацію, або медичним працівником відомостей

про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, або захворювання на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результатів, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків. Відповідно до частини третьої статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ», відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особі ВІЛ-інфекції є конфіденційними та становлять лікарську таємницю. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідні заходи для забезпечення належного зберігання конфіденційної інформації про людей, які живуть з ВІЛ, та захисту такої інформації від розголошення й розкриття третім особам. Отже, об'єктом цього злочину є встановлений порядок надання інформації про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби; права та свободи людини і громадянина. Суб'єктами злочину можуть бути як службова особа закладу охорони здоров'я, так і медичний працівник такого закладу. Покарання за вчинення названого злочину застосовується у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

У статті 134 ККУ передбачена відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації. Статтею 281 Цивільного кодексу України визначено, що штучне пере-

ривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. Стерилізація може відбутися лише за бажанням повнолітньої фізичної особи. Отже, об'єктом названого злочину є життя і здоров'я потерпілої особи. Суб'єктом злочину є як і взагалі особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16 років, так і медичний працівник. Міра відповідальності за незаконне проведення абортів або стерилізації визначається залежно від наслідків спричинених таким злочином. Так, примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи, якщо вона спричинила смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 137 ККУ визначає відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей. Зазначена норма стосується невиконання або нена-

лежного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого. Відповідно до статті 6 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Саме держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя. З цієї метою держава вживає заходи щодо зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності та забезпечення надання необхідної медичної допомоги всім дітям. Таким чином, об'єктом злочину є життя та здоров'я дітей. Суб'єктом злочину може бути як особа, яка за своїми професійними чи службовими обов'язками має забезпечувати збереження життя та здоров'я дитини, так і, зокрема, медичний працівник. Вчинення названого злочину карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. У разі, коли неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей спричинили смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки, кримінальна відповідальність застосовується у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

У статті 138 ККУ встановлена кримінальна відповідальність за незаконну лікувальну діяльність. А саме: за зайняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Об'єктом злочину є життя та здоров'я особи. Суб'єктом злочину є як особа, що досягла шістнадцятилітнього віку та займається лікувальною діяльністю без медичної освіти, так і працівник медичного закладу, який надає лікувальні послуги, що не збігаються за профілем його медичної освіти. Зайняття незаконною лікувальною діяльністю карається виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 139 ККУ встановлює кримінальну відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником. Норма стосується ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленними правилами, надати таку допомогу, якщо йому наперед відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого. Статтею 284 Цивільного кодексу України задекларовано право фізичної особи на надання їй медичної допомоги. Також фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років і звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою. Водночас у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника. При цьому повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. У статті 78 За-

кону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплено обов'язок медичних, фармацевтичних працівників та фахівців з реабілітації сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну, лікарську і реабілітаційну допомогу. Таким чином, об'єктом злочину є життя і здоров'я людини, а суб'єктом злочину – працівники закладів охорони здоров'я, незалежно від того, який рівень медичної освіти вони мають та в якому закладі охорони здоров'я працюють. Міра кримінальної відповідальності за такий злочин передбачена у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років. У разі, коли ненадання допомоги хворому медичним працівником спричинило смерть хворого або інші тяжкі наслідки, то кримінальна відповідальність встановлюється у вигляді обмеження волі на строк до чотирьох років або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Стаття 140 ККУ визначає кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. Норма стосується невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Об'єктом злочину є життя і здоров'я людини. Суб'єктом злочину є медичні та фармацевтичні працівники закладу охорони здоров'я. Санкція статті 140 ККУ передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи за-

йматися певною діяльністю на строк до п'яти років або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. У разі, якщо неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником спричинило тяжкі наслідки неповнолітньому, покарання передбачається у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У статті 141 ККУ встановлюється кримінальна відповідальність за порушення прав пацієнта. Стосується проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Статтею 8 Закону України «Про лікарські засоби» визначено, що клінічні випробування лікарських засобів проводяться за участю повнолітньої дієздатної особи – пацієнта (добровольця) у разі наявності її письмової згоди на участь у проведенні таких випробувань. Клінічні випробування лікарських засобів за участю малолітньої особи можуть проводитися у порядку, передбаченому законом, за наявності письмової згоди її батьків та за умови надання малолітній особі відповідної інформації в доступній для неї формі, а за участю неповнолітньої особи – у разі наявності її письмової згоди та письмової згоди її батьків. У разі проведення клінічних випробувань за участю малолітніх та неповнолітніх осіб відповідна інформація направляється до органів опіки та піклування за місцем постійного проживання таких осіб у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Законом забороняється проведення клінічних

випробувань лікарських засобів за участю малолітньої або неповнолітньої особи, яка позбавлена батьківського піклування, усиновленої дитини або дитини-сироти. Отже, об'єктом злочину є життя і здоров'я людини. Додатковим об'єктом – порядок проведення додаткових випробувань лікарських засобів. Суб'єктом злочину може бути як керівник закладу охорони здоров'я, так і інший працівник медичного закладу. Санкція статті 141 ККУ встановлює відповідальність у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Статтею 142 ККУ передбачена кримінальна відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною. Норма стосується незаконного проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я. Статтею 28 Конституції України визначено, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. Тому безпосереднім об'єктом злочину є конституційне право людини на життя і здоров'я. Додатковим об'єктом – порядок проведення дослідів над людиною. Суб'єктом злочину є медичний чи фармацевтичний працівник закладу охорони здоров'я. Незаконне проведення дослідів над людиною карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Незаконне проведення дослідів над людиною, якщо такі дії вчинені щодо неповнолітнього, двох або більше осіб, шляхом примушування або обману, а так само, якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той

самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Статтею 290 Цивільного кодексу України закріплено право повнолітньої дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів і репродуктивних клітин. Донорство крові, її компонентів, органів та інших анатомічних матеріалів, репродуктивних клітин здійснюється відповідно до закону. Взяття органів та інших анатомічних матеріалів з тіла фізичної особи, яка померла, не допускається, крім випадків і в порядку, встановлених законом. Фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті або заборонити його.

У статті 143 ККУ встановлена кримінальна відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Стосується умисного порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого; вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації; відповідальності за вищезазначені дії, якщо вони вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного; незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини. Умови та порядок застосування трансплантації реципієнту, вилучення анатомічних матеріалів у живих донорів визначені Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я особи. Додатковим об'єктом є порядок проведення трансплантації щодо людини чи торгівлі органами або тканинами людини. Суб'єктом злочину може бути як

фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку кримінальної відповідальності, так і безпосередньо працівники закладів охорони здоров'я. Санкція статті 143 ККУ передбачає покарання за:

- умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого, – у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;

- вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації – у вигляді позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

- незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини – у вигляді позбавленням волі на строк до п'яти років.

У статті 144 ККУ встановлена відповідальність за насильницьке донорство. Норма стосується, зокрема, насильницького або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора. Об'єктом злочину є життя людини. У статті 2 Закону України «Про донорство крові та її компонентів» визначено, що донорство крові та її компонентів – добровільний акт волевиявлення людини, який полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях. Донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження і в якого немає протипоказань, визначених центральним ор-

ганом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Суб'єктом злочину може бути як фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, так і безпосередньо працівники закладів охорони здоров'я. Покарання за вчинення вищезазначеного злочину застосовується у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років, або обмеження волі на строк до двох років, з штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи без такого. Якщо насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора вчинено щодо неповнолітнього або особи, яка перебувала в безпорадному стані чи в матеріальній залежності від винного, то покарання встановлюється у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Статтею 145 ККУ встановлено кримінальне покарання за незаконне розголошення лікарської таємниці. Стосується умисного розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки. Об'єктом злочину є порядок збереження лікарської таємниці. Статтею 286 Цивільного кодексу України фізичній особі надано право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Також забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Цією ж нормою Цивільного кодексу України працівників закладів охорони здо-

ров'я зобов'язано утримуватися від поширення інформації про стан здоров'я фізичної особи, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Отже, суб'єктом злочину є працівники закладів охорони здоров'я. Санкція статті 145 ККУ передбачає покарання у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до двохсот сорока годин, або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправних робіт на строк до двох років.

У статті 184 ККУ встановлена кримінальна відповідальність за порушення права на безоплатну медичну допомогу в частині незаконної вимоги оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я. Об'єктом злочину є конституційне право громадян на охорону здоров'я та безоплатну медичну допомогу в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Суб'єктом злочину є працівники та службові особи закладів охорони здоров'я державної та комунальної форм власності. Санкція статті 184 ККУ передбачає покарання у вигляді штрафу до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

Враховуючи вищевикладене, кримінальні злочини працівників закладів охорони здоров'я – це передбачені ККУ діяння, які полягають у посяганні на життя та здоров'я особи у зв'язку з виконанням працівниками закладів охорони здоров'я їх посадових обов'язків. Працівники закладів охорони здоров'я можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише на підставі вироку суду за вчинене ними кримінальне діяння, якщо порушення ними посадових обов'язків є кримінальним правопорушенням.

2.3. Кримінальні правопорушення службових осіб і керівника закладу охорони здоров'я та відповідальність за них

Ще одна група злочинів, за вчинення яких може бути притягнуто до кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я, це злочини, що пов'язані з їх службовою медичною діяльністю.

Сучасне кримінальне законодавство у частині третій статті 18 ККУ дає визначення хто такі службові особи. Так, відповідно до названої норми, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Приміткою до статті 364 ККУ також надано роз'яснення поняття «службова особа». У контексті цієї норми, службовими особами є особи, які, зокрема, обіймають постійно чи тимчасово на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції

за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації.

Тобто службова особа наділена певним обсягом повноважень і в їх межах має право вчиняти дії, що породжують, змінюють або припиняють конкретні правовідносини (наприклад, право прийняття та звільнення працівників, застосування до них дисциплінарних стягнень тощо).

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2020 року № 5 визначено, що організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт.

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідувачів складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (юрист, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки. [21]

Отже, якщо працівники закладів охорони здоров'я виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, вони, крім відповідальності, пов'язаної з виконанням професійних медичних обов'язків, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, визначених у розділі XVII ККУ «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Так, у статті 364 ККУ передбачена відповідальність за зловживання владою або службовим становищем. Зловживання владою або службовим становищем – це умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Санкція статті 364 ККУ передбачає кримінальну відповідальність у вигляді арешту на строк до шести місяців або обмеження

волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У статті 3641 ККУ визначена кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Зловживання повноваженнями – це умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. За вчинення вищезазнаного злочину визначена відповідальність у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до трьох місяців, або обмеження волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

У статті 366 ККУ визначена відповідальність за службове підроблення. Службове підроблення – це складання, видача службовою особою явно неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів. У разі вчинення службовою особою закладу охорони здоров'я злочину, пов'язаного зі службовим підробленням, така особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності у вигляді штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з

позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. У разі, коли службове підроблення спричинило тяжкі наслідки, передбачена більш сувора міра кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 367 ККУ визначає міру кримінальної відповідальності за такий злочин, як службова недбалість. Службова недбалість – це невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб. Санкція статті 367 ККУ визначає відповідальність у вигляді штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У статті 368 ККУ передбачена кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Відповідальність настає за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи не вчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Санкція статті 368 ККУ визначає відповідальність у

вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк від трьох до шести місяців, або позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. При цьому треба зазначити, що міра відповідальності залежить від розміру неправомірної вигоди.

У статті 370 ККУ визначено відповідальність за провокацію підкупу. Провокація підкупу – це дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. За провокацію підкупу передбачена відповідальність у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім вище перелічених злочинів, керівник закладу охорони здоров'я, ураховуючи його коло повноважень та обов'язків за посадою, може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, що посягають на трудові права підпорядкованих йому працівників.

У статті 170 ККУ визначена кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності, зокрема, професійних спілок. Статтею 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» громадянам України надано право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок. Професійні спілки, їх об'єднання у своїй діяльності незалежні

від державних органів та органів місцевого самоврядування, роботодавців, інших громадських організацій, політичних партій, їм не підзвітні і не підконтрольні. Статтею 42 названого Закону на роботодавця покладено обов'язок сприяти створенню належних умов для діяльності профспілкових організацій, що діють на підприємстві, в установі або організації. Кримінальна відповідальність керівника закладу охорони здоров'я настає за умисне перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів. Такі неправомірні дії караються виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Статтею 172 ККУ передбачена кримінальна відповідальність керівника закладу охорони здоров'я за грубе порушення законодавства про працю. Грубе порушення законодавства про працю, в контексті статті 172 ККУ – це незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також інше грубе порушення законодавства про працю. Право на працю є одним із основоположних, конституційних прав людини. Зокрема, статтею 43 Конституції України громадянам гарантується захист від незаконного звільнення та право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. За грубе порушення законодавства про працю керівника закладу охорони здоров'я може бути притягнуто до кримінальної відповідальності у вигляді штрафу від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на

строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років. У разі, коли грубе порушення законодавства про працю вчинене повторно, або щодо неповнолітнього, вагітної жінки, самотнього батька, матері або особи, яка їх замінює і виховує дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю, відповідальність настає у вигляді штрафу від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців.

У статті 173 ККУ встановлена відповідальність за грубе порушення угоди про працю. Відповідальність настає за грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою. Грубе порушення угоди про працю карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

Статтею 175 ККУ передбачена відповідальність керівника закладу охорони здоров'я за невиконання зарплатної плати. Право на своєчасне одержання винагороди за працю гарантується працівникам Конституцією України та захищається законом. Статтею 115 Кодексу законів про працю України встановлено, що зарплатна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів,

та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата. У статті 175 ККУ передбачена відповідальність за безпідставну невиплату заробітної плати більш як за один місяць, якщо така дія вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності. При цьому керівник звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності ним здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам. Санкція статті 175 ККУ передбачає покарання у вигляді штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Потрібно зазначити, що частиною третьою статті 15 Закону України «Про оплату праці» визначено, що оплата праці працівників здійснюється в першочерговому порядку. Всі інші платежі здійснюються після виконання зобов'язань щодо оплати праці. У разі, коли невиплата заробітної плати вчинена внаслідок нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, покарання встановлюється у вигляді штрафу від тисячі до півтори тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що покарання за вчинення кримінального правопорушення для працівників закладів охорони здоров'я застосовується у вигляді:

- основних покарань: це позбавлення волі, виправних робіт, арешту і штрафу;

– додаткових покарань: це позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю, конфіскація майна та штраф.

При цьому позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю може бути як основним покаранням, так і додатковим.

Покарання за кримінальні правопорушення застосовується до працівників закладів охорони здоров'я лише на підставі обвинувального вироку суду загальної юрисдикції. При цьому суд призначає покарання:

- у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини ККУ, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;
- відповідно до положень Загальної частини ККУ;
- враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Працівнику закладу охорони здоров'я, який вчинив кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для його виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Відповідно до вимог сучасного кримінального законодавства, при призначенні виду покарання судом враховуються обставини, які його пом'якшують чи обтяжують.

Відповідно до статті 66 ККУ, обставинами, які можуть пом'якшувати покарання для працівника закладу охорони здоров'я, визнаються:

- з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення;

- добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;
 - надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення;
 - вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності;
 - вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
 - вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
 - вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого тощо.
- У статті 67 ККУ перелічено обставини, що обтяжують покарання, а саме:
- вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів;
 - вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28);
 - вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату, або на ґрунті статевої приналежності;
 - тяжкі наслідки, завдані злочином;
 - вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального

правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини;

- вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;

- вчинення злочину з особливою жорстокістю;

- вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів тощо.

При сукупності кримінальних правопорушень суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

Також треба зазначити, що особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Зокрема, статтею 49 ККУ передбачено, що особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

- два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

- три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років;

- п'ять років – у разі вчинення нетяжкого злочину;

- десять років – у разі вчинення тяжкого злочину;

– п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років.

Перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у статті 49 ККУ строків особа вчинила новий злочин, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років.

Отже, якщо у строки, визначені у статті 49 ККУ, держава, в особі її компетентних органів, не змогла довести вину особи у вчиненні кримінального правопорушення, то така особа звільняється від кримінальної відповідальності.

Розділом XII ККУ визначено підстави для звільнення особи від покарання. Так, відповідно до статті 75 ККУ, звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених ККУ. Кримінальним законодавством передбачено, що особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання.

У разі прийняття Закону, яким пом'якшено покарання за вчинений особою злочин, то призначена засудженому міра покарання, що перевищує санкцію нового закону,

знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону. У разі, якщо така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбусте засудженням покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими частиною першою статті 72 ККУ.

Особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною.

Також, як уже зазначалося, особа може бути за вироком суду звільнена від покарання на підставах, передбачених статтею 49 ККУ. У статті 80 ККУ передбачено підстави для звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Так, особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки:

- два роки – у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі;

- три роки – у разі засудження до покарання у виді обмеження волі;

- п'ять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;

- десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин;

При цьому строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за ви-

роком суду. Перебіг давності зупиняється, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання. У цьому разі вищезазначені строки давності подвоюються. Треба зазначити, що перебіг давності переривається, якщо до закінчення вищезазначених строків засуджений вчинить новий злочин. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового злочину.

Питання для самоперевірки

1. Що таке кримінальна відповідальність?
2. Дайте визначення поняттю «тяжкий злочин».
3. Що таке об'єкт злочину?
4. Що не є кримінальним правопорушенням?
5. Дайте визначення поняття «адміністративно-господарські обов'язки».
6. Що віднесено до відповідальності за провокацію підкупу?

Ситуаційна вправа для практичного засвоєння матеріалу

Умова. Працівник закладу охорони здоров'я вчинив правопорушення, за яке не був притягнений до відповідальності. Після вчинення правопорушення через 20 років йому висунули звинувачення у вчиненні злочину. Яка саме відповідальність передбачена? Які дії працівника?

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

3.1. Правові наслідки притягнення працівників закладів охорони здоров'я до кримінальної відповідальності та погашення судимості

Притягнення до кримінальної відповідальності спричиняє для працівників закладів охорони здоров'я певні правові наслідки. Такі наслідки можна умовно поділити на кримінально-правові та загально-правові.

Відповідно до статті 88 ККУ, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Судимість має правове значення у разі вчинення нового кримінального правопорушення, а також в інших випадках, передбачених законами України.

Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або із звільненням від покарання, чи такі, що відбули покарання за діяння, кримінальна протиправність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості. Особи, які були реабілітовані, визнаються такими, що не мають судимості.

Термін «судимість» можна визначити, як передбачувані законом правові наслідки засудження особи за вчинений нею злочин, що виражається у спеціальному правовому статусі особи, яка має судимість. З дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і до моменту погашення або зняття судимості особа визнається такою, що має судимість. Строки і правові наслідки судимості визнача-

ються окремо щодо кожного злочину. При вчиненні декількох злочинів судимість виникає щодо кожного із них, тобто особа може мати одночасно кілька судимостей. При цьому судимості можуть відрізнятися за тривалістю і правовим змістом. Притягнення до кримінальної відповідальності призводить до накладення на працівника медичного закладу правового статусу судимості. Моментом погашення судимості є сплив останнього дня, доки триває судимість, а моментом зняття судимості є момент набрання чинності постанови суду про дострокове зняття судимості чи застосування акта амністії, відповідно до якого особа вважається несудимою. Погашення або зняття судимості означає припинення всіх її негативних правових наслідків.

Про кримінально-правові наслідки можна говорити тоді, коли особа, що притягнута до кримінальної відповідальності, тобто має судимість, скоює новий злочин. Зокрема:

- наявність незнятої і непогашеної судимості за раніше вчинений злочин визнається обов'язковою ознакою повторності злочинів. Відповідно до статті 32 ККУ, повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини ККУ;

- наявність судимості за раніше вчинений злочин може кваліфікуватися як рецидив. Відповідно до статті 34 ККУ, рецидивом кримінальних правопорушень визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення;

- наявність судимості за раніше вчинений злочин впливає на призначення покарання у разі вчинення нового кримінального правопорушення. Зокрема, відповідно до

статті 67 ККУ вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів є обставиною, що обтяжує покарання;

– наявність в особи судимості за раніше вчинений злочин у певних випадках виступає перешкодою для звільнення від кримінальної відповідальності. Так, статтями 45-48 ККУ визначено правові підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Зокрема, цими нормами передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності:

- а) у зв'язку з дійовим каяттям;
- б) у зв'язку з примиренням винного з потерпілим;
- в) у зв'язку з передачею особи на поруки;
- г) у зв'язку із зміною обстановки.

У гіпотезі статей 45-48 ККУ визначено, що можливість звільнення від кримінальної відповідальності має «особа, яка вперше вчинила злочин». Отже, наявність судимості за вчинення кримінального правопорушення у працівника закладу охорони здоров'я позбавляє його можливості бути звільненим від кримінальної відповідальності за статтями 45-48 ККУ;

– наявність у працівника закладу охорони здоров'я судимості за раніше вчинений злочин у певному випадку виступає перешкодою для застосування до нього звільнення від відбування покарання. Зокрема, статтею 75 ККУ передбачено, що суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. При цьому суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового кримінального пра-

вопорушення і виконає покладені на нього обов'язки. Тривалість іспитового строку та обов'язки, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, визначаються судом.

Зміст загально-правових наслідків судимості полягає у тому, що судимість виступає перепорою для обіймання особою певних посад, зайняття певними видами професійної діяльності, а також враховується при встановленні інших обмежень.

Треба наголосити, що судимість обмежена у часі. Строки погашення судимості визначені статтею 88 ККУ. Зокрема, відповідно до названої норми, працівники закладів охорони здоров'я визнаються такими, що не мають судимості, якщо вони:

- засуджені відповідно до статті 75 ККУ (звільнені від відбування покарання з випробуванням), якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового кримінального правопорушення і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

- жінки, засуджені відповідно до статті 79 ККУ, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового кримінального правопорушення і якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду. Якщо засуджена не була звільнена від додаткового покарання і його строк перевищує тривалість іспитового строку, то жінка визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

- засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання;

- засуджені за вчинення злочину до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення;

- засуджені за вчинення злочину до обмеження волі, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення;

- засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за нетяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення;

- засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення.

Строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання. До строку погашення судимості зараховується час, протягом якого вирок не було виконано, якщо при цьому давність виконання вироку не переривалася. Якщо вирок не було виконано, судимість погашається після закінчення строків давності виконання вироку.

Якщо особу було достроково звільнено від відбування покарання, то строк погашення судимості обчислюється з

дня дострокового звільнення її від відбування покарання (основного та додаткового).

У разі, якщо невідбуту частину покарання було замінено більш м'яким покаранням, то строк погашення судимості обчислюється з дня відбуття більш м'якого покарання (основного та додаткового).

Якщо особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить кримінальне правопорушення, перебіг строку погашення судимості переривається і обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожне кримінальне правопорушення після фактичного відбуття покарання (основного та додаткового) за останнє кримінальне правопорушення.

При вирішенні питання про погашення судимості правове значення має не тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні злочину, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимість. [23]

Отже, погашення судимості для працівника закладу охорони здоров'я означає, що його судимість втрачає своє правове значення і надалі такий працівник не може зазнавати певних правових обмежень. Погашення судимості відбувається автоматично, коли збігли визначені законом строки після фактичного відбування покарання і якщо протягом такого строку цей працівник не вчинив нового злочину.

Необхідно зазначити, що погашення і зняття судимості є різними формами припинення стану судимості.

Стаття 91 ККУ передбачає можливість дострокового, а саме до закінчення строків погашення судимості, зняття судимості.

Якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків погашення судимості. Зняття судимості до закінчення строків погашення судимості не допускається у випадках засудження за умисні тяжкі та особливо тяжкі, а також корупційні кримінальні правопорушення.

Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості. Порядок зняття судимості встановлюється Кримінальним процесуальним кодексом України.

Отже, зняття судимості здійснюється виключно за рішенням суду, стосовно особи:

- яка відбула покарання у вигляді у виді обмеження волі або позбавлення волі;
- якщо вона своєю зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення.

Треба наголосити, що зняття судимості є правом, а не обов'язком суду. Тому, якщо з урахуванням обставин справи суд дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він має право відмовити у достроковому знятті судимості.

З моменту зняття судимості особа визнається несудимою, і всі правові наслідки, пов'язані з судимістю, анулюються.

3.2. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я

Проблема кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників закладів охорони здоров'я

є однією з найбільш складних у системі кримінального права.

І це пов'язано з тим, що розслідування злочинів у сфері охорони здоров'я потребує спеціальних знань і методів розслідування, обліку та аналізу багатьох факторів і передумов. Враховуючи, що виконання посадових обов'язків медичними і фармацевтичними працівниками пов'язано з дотримання одного з конституційних прав людини і громадянина, а саме права на охорону здоров'я, велике значення має обізнаність, розуміння та усвідомлення власних дій чи бездіяльності працівниками закладів охорони здоров'я у процесі здійснення ними своєї професійної діяльності. Злочини, пов'язані з професійною діяльністю працівників закладів охорони здоров'я, можна поділити на медичні та службові. Ці злочини розпорошені по різних главах ККУ. Вважаємо за доцільне законодавчо вирішити питання щодо виділення групи злочинів, суб'єктами яких виступають медичні працівники, в окремий розділ Особливої частини ККУ.

Також на сьогодні є проблемними питання кримінальної відповідальності окремих керівників закладів охорони здоров'я за корупційні правопорушення. Зазначеному сприяє, зокрема, наявна нестабільність та навіть деяка недосконалість законодавчої бази.

Так, ВРУ 14 жовтня 2014 року прийнято Закон України «Про запобігання корупції», який набрав чинності 26 жовтня 2014 року. У статті 3 названого Закону визначено коло суб'єктів, на яких поширюється його дія. Зокрема, це особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службови-

ми особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом (пункт 3 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»).

Враховуючи, що керівники закладів охорони здоров'я, зокрема закладів охорони здоров'я центрального, обласного, районного, міського (міст обласного значення, міст Києва та Севастополя) рівнів, за своєю посадою виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки, вони є суб'єктами, на яких поширюються вимоги Закону України «Про запобігання корупції», та мають щороку до 1 квітня подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація).

Відповідно до вимог статті 46 Закону України «Про запобігання корупції», у поданій декларації суб'єкти декларування мають зазначати, зокрема, відомості щодо матеріального становища членів своєї сім'ї. А саме, інформацію щодо належних членам сім'ї суб'єкта декларування на праві приватної власності об'єктів нерухомості; об'єктів незавершеного будівництва, об'єктів, не прийнятих в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку; цінного рухомого майна, вартість якого перевищує 100 прожиткових мінімумів; транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів; цінних паперів, зокрема акцій, облігацій, чеків, сертифікатів, векселів, отриманих доходів; нематеріальних активів тощо.

Потрібно зазначити, що в сучасному українському законодавстві відсутня правова норма, яка б зобов'язувала членів сім'ї суб'єкта декларування, перелічених у частині першій статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», звітувати перед суб'єктом декларування про свої до-

ходи, наявні майнові активи, рухоме чи нерухоме майно тощо.

Частиною першою статті 19 Конституції України визначено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Тобто за відсутності відповідної правової норми, яка б зобов'язувала членів сім'ї звітувати один перед одним про свої доходи, майно тощо, члени сім'ї суб'єкта декларування мають всі підстави не надавати йому таку інформацію.

Механізми, які б надавали суб'єкту декларування право витребувати у члена сім'ї необхідну інформацію у примусовому порядку, зокрема у судовому порядку, відсутні, одержати такі відомості від третіх осіб суперечитиме нормам законів, зокрема «Про банки і банківську діяльність», «Про захист персональних даних» тощо.

Тобто виникає правова колізія, коли у суб'єкта декларування наявне зобов'язання подати відомості щодо майнового стану члена сім'ї, а у члена сім'ї відсутнє зобов'язання таку інформацію надати на вимогу суб'єкта декларування. І в цій правовій колізії суб'єкт декларування опиняється в ситуації, коли до нього можуть застосувати кримінальну відповідальність фактично за те, що він фізично не може виконати, тобто зазначене не відповідає принципам юридичної відповідальності.

Треба зауважити, що частиною сьомою статті 46 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що у разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації, суб'єкт декларування зобов'язаний зазначити про це в декларації, відобразивши всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї, визначену пунктами 1-12 частини першої цієї статті. У контексті цієї норми є неоднозначним питан-

ня щодо надання персональних даних членів сім'ї суб'єкта декларування при поданні декларації у разі, якщо такі члени сім'ї не є суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Зокрема не визначено, з якою метою надається інформація про членів сім'ї суб'єкта декларування, які відмовляються надавати відомості про свій майновий стан, та які правові наслідки можуть настати для таких осіб у майбутньому.

Вирішити окреслену проблему можливо, зокрема шляхом вилучення із змісту Закону України «Про запобігання корупції» норм щодо зобов'язання суб'єкта декларування декларувати майновий стан членів своєї сім'ї.

У ході опрацювання проблеми кримінальної відповідальності керівників закладів охорони здоров'я за корупційні правопорушення було з'ясовано, що Рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України визнано такими, що не відповідає Конституції України (є неконституційними) та втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення наступні норми, зокрема:

а) стаття 65 Закону України «Про запобігання корупції» наступного змісту:

«1. За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

У разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою кримінального правопорушення самостійно або у співучасті до юридичної особи у ви-

падках, визначених Кримінальним кодексом України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру.

2. Особа, яка вчинила корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, однак судом не застосовано до неї покарання або не накладено на неї стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої набрало законної сили рішення суду про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, підлягає звільненню з посади в установленому законом порядку.

3. З метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, або невиконанню вимог цього Закону іншим способом, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації, в якому працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

4. Обмеження щодо заборони особі, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, встановлюється виключно за вмотивованим рішенням суду, якщо інше не передбачено законом.

5. Особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення у сфері службової діяль-

ності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.»;

б) стаття 3661 Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Потрібно наголосити, що статтею 147 Конституції України визначено, що Конституційний Суд України, діяльність якого ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Відповідно до статті 1512 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Тобто усі закони України, що не відповідають Конституції України, повинні бути приведені у відповідність до положень Основного Закону України. Існування неконституційних законів у правовій державі, якою прагне стати Україна, призведе до свавілля, узурпації влади та зміни конституційного ладу.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Конституції України).

Водночас, незважаючи на те, що Рішенням Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 стаття 65 Закону України «Про запобігання корупції» та ст. 3661 Кримінального кодексу України «Декларування недостовірної інформації» були визнані такими, що не відповідають Конституції України, Законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» та «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» було внесено зміни до Кримінального Кодексу України та Закону України «Про запобігання корупції» шляхом внесення до їх змісту норм щодо кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та

відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

При цьому зміст статті 651 Закону України «Про запобігання корупції» «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» у редакції від 30.12.2020 є ідентичним змісту статті 65 Закону України «Про запобігання корупції» «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» у редакції від 24.10.2020 року (яка визнана неконституційною).

Вважаємо, що своїм рішенням від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 Конституційний Суд України не спростовує проблему корупції, а наголошує, що з корупцією необхідно боротися лише в конституційний спосіб.

Враховуючи, що корупція – це одне з найнебезпечніших для суспільства та держави явищ, яке підриває авторитет державного апарату, дискредитує його діяльність, руйнує принципи рівності громадян перед законом, справедливості, неупередженості правосуддя, захищеності людини правоохоронними структурами від різного роду протиправних посягань і свавілля чиновників, відсутність у Законі України «Про запобігання корупції» норми, яка б передбачала відповідальність за корупційні діяння, є нелогічною. Таким чином, на нашу думку, норми Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України потребують перегляду саме з урахуванням аргументів, викладених у Рішенні Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України.

3.3. Загальні проблеми реалізації юридичної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я

Під час дослідження проблеми притягнення працівників закладів охорони здоров'я до кримінальної відповідальності за вчинені ними правопорушення було з'ясовано, що працівники мають досить низький рівень знань щодо своїх прав та обов'язків, що загалом свідчить про низьку правову культуру та, в деяких випадках, навіть правову безграмотність, зокрема і у питаннях застосування юридичної відповідальності.

Значна кількість працівників закладів охорони здоров'я, і навіть керівників закладів охорони здоров'я, мають лише поверхневе уявлення про юридичну відповідальність, а тим більше про кримінальну відповідальність, за правопорушення у сфері охорони здоров'я. При цьому знання про підстави, види і наслідки юридичної відповідальності, з одного боку, дисциплінує медичних працівників, а з іншого – зменшує ймовірність безпідставного притягнення їх до відповідальності.

В Україні упродовж останніх років прийнято значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють трудові відносини між працівником і роботодавцем, внесено зміни до КУпАП щодо нових видів правопорушень, за вчинення яких особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності, до Закону України «Про запобігання корупції» щодо підстав, зокрема, кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень тощо.

До того ж, на нашу думку, такому явищу, як корупція, сприяє не тільки низький рівень правової обізнаності працівників закладів охорони здоров'я, а й рівень оплати праці та соціально-побутове забезпечення медичних працівників державних і комунальних закладів охорони

здоров'я. За інформацією Державної служби статистики середня заробітна плата у галузі охорони здоров'я у січні 2020 року становила 7374 грн (при середній по Україні 10727 грн), у жовтні 2020 року – 11102 грн (при середній по Україні 12174 грн) а у листопаді 2020 року – 10747 грн (при середній по Україні 11987 грн). Тобто середня заробітна плата у сфері охорони здоров'я є меншою, ніж середня заробітна плата по економіці. Враховуючи, що охорона здоров'я є не тільки одним із ключових факторів забезпечення національної безпеки, а й одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, така ситуація з питання оплати праці працівників закладів охорони здоров'я є недопустимою.

Саме тому насамперед потребує реформування система оплати праці медичних працівників задля того, щоб забезпечити конкурентоспроможність державних та комунальних закладів охорони здоров'я на ринку праці. Адже встановлення конкурентоспроможного рівня заробітної плати сприятиме залученню кращих фахівців, що є важливою складовою сфери охорони здоров'я в Україні, а також допоможе вирішити таке питання, як запобігання корупції, що своєю чергою сприятиме додержанню норм кримінального права з питань корупції.

Керівникам закладів охорони здоров'я та безпосередньо працівникам необхідно надати можливість знати про те, які дії чи бездіяльність підпадають під дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну заборону, та завдяки таким знанням на належному рівні виконувати професійні обов'язки, уникати випадків, які б могли завдати шкоди охоронюваним державою відносинам.

Тому саме роз'яснювальна робота органів виконавчої влади, зокрема через засоби масової інформації, дозволить роботодавцям уникнути вчинення неумисних порушень законодавства при притягненні працівників, зокре-

ма, до дисциплінарної відповідальності, що може статися внаслідок недостатнього знання законодавства з питань праці. А працівникам своєю чергою дозволить уникнути вчинення дисциплінарного проступку, та й правопорушень загалом.

Таким чином, доречно запровадити певну державну програму, яка б забезпечувала проведення роз'яснювальної роботи серед населення країни з елементарних питань законодавства і передусім саме норм законодавства про застосування юридичної відповідальності.

Питання для самоперевірки

1. Що таке кримінально-правові наслідки правопорушення?
2. За яких обставин особи визнаються такими, що не мають судимості?
3. Як саме судимість обмежена у часі?
4. Як визначається строк погашення судимості?
5. Перерахуйте основні проблеми реалізації юридичної відповідальності працівників закладів охорони здоров'я.

ВИСНОВКИ

Керівник закладу охорони здоров'я керує згідно з чинним законодавством виробничо-господарською та фінансово-економічною діяльністю закладу охорони здоров'я, відповідає за фінансово-господарські результати його діяльності, вживає заходи щодо забезпечення закладу охорони здоров'я кваліфікованими працівниками та щодо створення безпечних і сприятливих умов праці, вирішує питання щодо фінансово-економічної та господарської діяльності закладу охорони здоров'я в межах наданих йому прав, забезпечує дотримання вимог трудового законодавства та несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

Правовий статус працівника закладу охорони здоров'я – комплекс його прав, обов'язків та міра відповідальності установлених законодавством, локальними актами керівника закладу охорони здоров'я, які визначають становище медичного працівника в системі закладів охорони здоров'я та характер правовідносин медичних працівників з громадянами чи закладом охорони здоров'я у зв'язку з виконанням спеціальних функцій, пов'язаних із управлінською, медичною чи фармацевтичною діяльністю за посадою, передбаченою у штатному розписі закладу охорони здоров'я.

Розрізняють такі види відповідальності працівників закладів охорони здоров'я: матеріальну, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну.

Працівник закладу охорони здоров'я з позиції сучасного кримінального законодавства розглядається з урахуванням двох особливостей. Перша полягає у сприйнятті працівника закладу охорони здоров'я як загального суб'єкта кримінального правопорушення. Друга особливість зводиться до сприйняття працівника закладу охоро-

ни здоров'я як спеціального суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з фактом наявності медичної освіти. Враховуючи такі особливості, а також можливістю працівника закладу охорони здоров'я виконувати певні службові обов'язки, всі кримінальні правопорушення, за які працівники закладів охорони здоров'я можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, поділяються на три види:

- злочини, за які медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах;
- злочини, пов'язані з професійною медичною діяльністю;
- злочини, пов'язані зі службовою медичною діяльністю.

Керівникам закладів охорони здоров'я та безпосередньо працівникам необхідно надати можливість знати про те, які дії чи бездіяльність підпадають під дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну заборону, та завдяки таким знанням на належному рівні виконувати професійні обов'язки, уникати випадків, які б могли завдати шкоди охоронюваним державою відносинам.

Тому саме роз'яснювальна робота органів виконавчої влади, зокрема через засоби масової інформації, дозволить роботодавцям уникнути вчинення неумисних порушень законодавства при притягненні працівників, зокрема до дисциплінарної відповідальності, що може статися внаслідок недостатнього знання законодавства з питань праці. А працівникам своєю чергою дозволить уникнути вчинення дисциплінарного проступку, та й правопорушень загалом.

Таким чином, доречно запровадити певну державну програму, яка б забезпечувала проведення роз'яснювальної роботи серед населення країни з елементарних питань законодавства і насамперед саме норм законодавства про застосування юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (04.01.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (04.01.2021).
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 28.10.2002 р. № 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12 листопада 2002 р. за № 892/7180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я та типових форм контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я» від 21 серпня 2019 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2019-%D0%BF#n28>
7. Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

8. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» від 29 грудня 2004 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text>
9. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про впровадження випуску Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я» від 29 березня 2002 р. № 117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0117282-02#Text>
10. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2002 р. № 117. ВИПУСК 78, Охорона здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#n5>
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
12. Етичний кодекс лікаря // Прийнято та підписано Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та Х з'їздом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27.09.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text>
13. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text
14. Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з

- БІЛ». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>
15. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
16. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
17. Закон України «Про лікарські засоби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики» від 23.09.2009 р. № 690, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29 жовтня 2009 р. за № 1010/17026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09#Text>
19. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
20. Закон України «Про донорство крові та її компонентів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80#Text>
21. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
22. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03#Text>
23. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. у справі за конституційним поданням 47 народ-

них депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>

24. Закон України «Про Конституційний Суд України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
25. Закон України «Про банки і банківську діяльність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14?find=1&text=%D1%82%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F+%D0%B2%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B2#w1_1
26. Закон України «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
27. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#n15>
28. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#n15>
29. Дані офіційного сайту Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
30. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
31. Основи держави і права : навчальний посібник / за ред. А. М. Колодія і А. Ю. Олійника. Київ : Либідь, 1997.

32. Загальна теорія держави і права / за ред. д.ю.н., професора Цвіка М.В. Харків : Право, 2009. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf
33. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / В. Г. Ротань, І. В. Зуб, Б. С. Стичинський; відп. ред. В. Г. Ротань ; А.С.К. Київ; Ін-т юрид. дослід., 2008.
34. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
35. Вавженчук С. Я. Охорона та захист трудових прав працівників. Харків : Право, 2016.
36. Основи держави і права України : підручник / За ред. проф. В. Л. Ортинського. Київ : Знання, 2008.
37. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2008.
38. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади // навчальний посібник / за заг. редак. Н. Нижник. Київ : Видавництво УАДУ, 2002.
39. Теория государства и права: курс лекций / под редак. д.ю.н. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва : Юристъ, 1997.
40. Кримінальне право України : навчальний посібник / В. О. Кузнецов, М. П. Стрельбицький, В. К. Гіжевський. Київ : Істина, 2005.
41. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. Київ : Знання, 2003.
42. Карпенко А. О. Трудове право України : курс лекцій. Київ : МАУП, 1999.
43. Трудове право України : підручник, 3-тє видання / В. І. Прокопенко. Харків, 2002.

44. Цивільний кодекс України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. Одеса : Юрид. літ., 2003.
45. Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навчальний посібник. Київ : Прецедент, 2005.
46. Цивільне право України : підручник / Е. О. Харитонов, Н. А. Саніахметова. Харків : Одиссей, 2004.
47. Цивільне право : підручник, у двох томах. Том 2 / За ред. професорів В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків : Право, 2011.
48. Цивільне право України : підручник у 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер. Т. 2, 2004.
49. Цивільне право України : навч. посіб. / за ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Наукова думка, 2004.
50. Цивільне право: Академічний курс : підручник. У 2 т. // За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 2. Особлива частина.
51. Державне управління: теорія і практика / В. Б. Авер'янов (ред.), В. В. Цветков, В. М. Шаповал [та ін.]; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юрінком Інтер, 1998.
52. Трудове право України: у 2-х ч. - Ч. 1 / Л. П. Грузінова, В. Г. Короткій. Київ : МАУП, 2003.
53. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / О. О. Охріменко, Т. В. Іванова. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. URL: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Socialna-vidpovidalnist.pdf>
54. Терещук М. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аналіз. Національний юридичний жур-

нал. 2015. № 2. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/4.pdf

55. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної української держави : автореферат. Київ : КНУВС, 2007.
56. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. докт. юр. наук. Київ, 1998.
57. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf
58. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2010.
59. Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посіб. / [С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша та ін.]. 2-е вид., стереот. Київ : КНТ, 2008.
60. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006.
61. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : [навчальний посібник]. Київ : Аванпост-прим, 2009.
62. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [навчальний посібник] / Є. В. Білозьоров, В. І. Вишковська. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2015.
63. Теорія держави і права : курс лекцій : навч. посіб. / О. П. Віхров, І. О. Віхрова. Чернігів : Десна Поліграф, 2015.

64. Волинець В. В. Функції держави і правове забезпечення взаємодії із громадянським суспільством. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 59. С. 16 – 23.
65. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003.
66. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстава. Університетські наукові записки. 2012. № 4. С. 5 – 13.
67. Теорія права і держави : навч. посіб. / С. Д. Гусарєв, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко. Київ : Правова єдність, 2008.
68. Загальна теорія права : підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015.
69. Ковальський В. С. Охоронна функція права : [навчальний посібник]. Київ : Юрінком Інтер, 2010.
70. Колодій А. М. Принципи права України : [навчальний посібник]. Київ : Юрінком Інтер, 1998.
71. Загальна теорія держави і права: підручник / за заг. ред. Г. О. Мурашин. Київ : Ун-т «Україна», 2014.
72. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : [навчальний посібник]. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002.
73. Кримінальне право України: Загальна частина. Навч. посіб. для студент юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2006.
74. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2005.
75. Основи правознавства: навч. посіб. / В. Ю. Керецман, О. С. Семерок. Ужгород, 2002.

76. Правознавство : підручник / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2002.
77. Трудове право України: підручник / В. І. Щербина, за ред. В. С. Венедіктова. Київ : Істина, 2008.
78. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання). Харків : Основа, 2003.
79. Харитонов Е. О. Гражданское право Украины : учебник. Харьков : ООО «Одисей», 2010.

**Половіна А.О., Гбур З.В.,
Пархоменко-Куцевіл О.І., Кошова С.П.**

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Підписано до друку 01.03.2021 р.
Формат 60х84/16 Гарнітура Candara.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 6,04.
Тираж 100 прим. Замовлення № 142.

Віддруковано ТОВ «Друкарня “Рута”»
(свід. Серія ДК №4060 від 29.04.2011 р.)
м. Кам'янець-Подільський, вул. Руслана Коношенка, 1
тел. 0 38 494 22 50, drukruta@ukr.net